

**Høgskulen
på Vestlandet**

BACHELOROPPGAVE

Utviklingen av Historielaget for Sogn 1909-2007

The development of Historielaget for Sogn 1909-2007

Bacheloroppgave i historie

Emnekode SA523

Avdeling for samfunnsfag

Innleveringsdato 25.05.2017

Antall ord: 7673

Kandidatnummer: 1001

Navn: Julie Marlen Børmo

Veileder: Jan Anders Timberlid

Jeg bekrefter at arbeidet er selvstendig utarbeidet, og at referanser/kildehenvisninger til alle kilder som er brukt i arbeidet er oppgitt, jfr. *Forskrift om studium og eksamen ved Høgskulen på Vestlandet, § 10.*

Utviklingen av Historielaget for Sogn 1909-2007

§ 1.

”Lagets navn er Historielaget for Sogn og dets formaal er at utbrede kundskap om Sogns befolkning, historie og fortidsminder og fremme studiet av folkets liv og færd i ældre tid.”¹

30.mai 1934 ble det holdt jubileumsfest på Amla, i forbindelse med 25-årsjubileet for etableringen av Historielaget for Sogn. (Foto: De Heibergske Samlinger – Sogn Folkemuseum)

---

¹ Styremøteprotokollen 18.juni 1910

Abstract

The purpose of this Bachelor's thesis is to look at the development of Historielaget for Sogn, in addition to the factors that have contributed to its liquidation in 2007. The historical association was established in 1909 by landowner Gert Falch Heiberg, and its purpose was to spread knowledge about the history of Sogn. The most concrete work done in this context was the establishment of the museum De Heibergske Samlinger – Sogn Folkemuseum. The museum was a continuation of the collection Heiberg had started regarding his family museum at Amla. Historielaget for Sogn ran the museum from 1909 until its liquidation in 2007. Throughout this period it gradually lost its function as an organization. To benefit from governmental grants new terms were set to how the museum should be run. This led to Historielaget for Sogn being viewed as redundant, consequently resulting in its liquidation in 2007.

Innholdsfortegnelse

1.0 INNLEDNING	4
1.1 KILDEBESKRIVELSE	4
1.1.1 <i>Sekundærkilder</i>	5
1.1.2 <i>Primærkilder</i>	6
2.0 HEIBERG SITT MUSEUM	7
2.1 GERT FALCH HEIBERG	7
2.2 ETABLERINGEN AV HISTORIELAGET FOR SOGN	9
2.3 FORMÅLET MED ETABLERINGEN	10
2.3.1 <i>De Heibergske Samlinger – Sogn Folkemuseum</i>	11
2.3.2 <i>Foreningen og museet i en nasjonal sammenheng</i>	12
2.4 DRIFTSØKONOMI 1909-1914	13
2.4.1 <i>Bevilgninger fra staten og sparebankene i Sogn</i>	13
2.4.2 <i>Medlemskontingent</i>	14
2.4.3 <i>Utgifter</i>	15
2.5 TIDEN ETTER HEIBERG	15
3.0 NY KULTURPOLITIKK	16
3.1 DEMOKRATISERING AV KULTUREN OG KULTURELT DEMOKRATI	16
3.2 MUSEUMSKOMITEEN 1967	17
3.3 KULTURPOLITIKKEN SIN PÅVIRKNING PÅ HISTORIELAGET FOR SOGN	19
3.3.1 <i>Driftsøkonomi</i>	19
3.3.2 <i>Endring av styret og lovene</i>	19
4.0 KONSOLIDERING OG AVVIKLING	20
4.1 MUSEUMSREFORMEN	21
4.2 REGIONAL MUSEUMSREFORM	22
4.3 AVVIKLINGEN AV HISTORIELAGET FOR SOGN	23
5.0 KONKLUSJON	24
6.0 LITTERATURLISTE	25
6.1 SEKUNDÆRKILDER	25
6.2 PRIMÆRKILDER	25
6.2.1 <i>Saksdokumenter fra Historielaget for Sogn</i>	26
6.2.2 <i>Fotografi</i>	26
6.2.3 <i>Muntlige kilder</i>	26

1.0 Innledning

Tidlig på 1900-tallet var det et lokalhistorisk gjennombrudd i Norge. Det ble skrevet flere lokalhistoriske verk i forbindelse med jubileumsåret 1914, noe som førte til en økt interesse for lokalhistorie generelt. I forbindelse med gjennombruddet vokste det frem en interesse for kulturvern og museumsarbeid, og det ble etablert flere museum i denne perioden.² Denne vekselen nådde også Sogn, og som et resultat av dette ble historieforeningen Historielaget for Sogn etablert i 1909. Laget ble startet opp av godseier Gert Falch Heiberg med tanke på "(...) at utbrede kundskap om Sogns befolkning, historie og fortidsminder og fremme studiet av folkets liv og færd i ældre tid."³ Det mest konkrete arbeidet i denne sammenhengen var etableringen av museet De Heibergske Samlinger – Sogn Folkemuseum. Museet ble drevet av Historielaget for Sogn fra 1909 til 2007, men gjennom perioden mistet laget gradvis sin funksjon som organisasjon. For å nyte godt av tilskudd fra det offentlige ble det stilt nye krav til organisasjonsform av museet, noe som førte til at Historielaget for Sogn som organisasjon ble overflødig og ble lagt ned. *Målet med denne oppgaven er derfor å beskrive utviklingen av Historielaget for Sogn, og se på hvilke faktorer som har bidratt til at laget ble avvirket i 2007.*

Historielaget for Sogn er en avvirket organisasjon, og derfor er det mulig å få et helhetlig bilde av utviklingen til organisasjonen. Utfra omfanget på oppgaven har jeg derimot funnet det nødvendig å avgrense hvilke deler av perioden jeg bør fokusere på. Jeg har valgt å dele oppgaven i tre deler, der jeg tar for meg tre ulike perioder som representerer radikale endringer i utviklingen av historielaget. Den første perioden er tiden hvor Gert Falch Heiberg var formann i laget og direktør ved museet, dette er årene før og årene etter etablering. Med en ny statlig kulturpolitikk fra 1970-årene førte det til strengere krav til drift av museene. Dette førte på sikt til nedleggelse av Historielaget, en prosess som er omhandlet i siste del av oppgaven.

1.1 Kildebeskrivelse

I denne delen av oppgaven vil jeg gå gjennom kildemateriale jeg har brukt i oppgaven. Jeg har valgt å dele gjennomgangen i to deler for å få en bedre oversikt over kildene, først vil jeg ta for meg sekundærkilder, deretter primærkilder. Først vil jeg derimot ta for meg kildekritikk og kilde lokalisering.

---

² Sandnes 1983: 20

³ Styremøteprotokollen 18.juni 1910

Kildekritikk er et veldig viktig element i historiefaget, og det hadde vært naturlig for meg å ta for meg kritiske faktorer ved det kildemateriale jeg har benyttet meg av. Nå er det derimot slik at alt kildemateriale jeg har brukt i oppgaven er skrevet av fagpersoner, og jeg har derfor valgt å utelukke kildekritikk i min gjennomgang av kildene. Det eneste som har vært en svakhet ved de kildene jeg har brukt er at deler av kildematerialet har vært omfattende å sette seg inn i. Hovedgrunnen til dette er min mangel på kompetanse rundt bearbeiding av blant annet stortingsmeldinger og regnskaper. Dette har jeg derimot løst ved å bruke god tid på å sette meg inn i kildene, og jeg har spurt om hjelp til å forstå de delene av kildene jeg har vært usikker på.

Mesteparten av kildene jeg har benyttet meg av har jeg ikke hatt problemer med å finne, det har derimot ikke vært like enkelt å finne deler av kildene fra 1970-tallet. Opprinnelig hadde jeg et mål om å ta for meg driftsøkonomien på 1970-tallet, men jeg har dessverre ikke klart å finne kilder som omhandler økonomien i den perioden. Det befinner seg bare et lite arkiv ved De Heibergske Samlinger – Sogn Folkemuseum, da store deler av arkivet har blitt flyttet til Statsarkivet i Bergen. Jeg har gått gjennom arkivkatalogen over det som befinner seg ved Statsarkivet, men det viser seg at det mangler store deler av kildemateriale som omhandler driftsøkonomi på 1970-tallet. Det er noen regnskapsvedlegg fra perioden 1976-1981 ved arkivet, men det er ikke komplett. Som følge av manglende kompetanse rundt økonomi, har jeg valgt å bruke årsmeldinger og forenklete regnskaper når jeg har skrevet om driftsøkonomien i etableringsfasen, derfor har jeg valgt å ikke sette meg inn i regnskapsvedleggene som befinner seg ved Statsarkivet. Regnskapsvedleggene hadde vært omfattende å sette seg inn i, og på grunn av tidspress og omfanget av oppgaven, i tillegg til manglende kompetanse, har jeg valgt å utelukke å ta det med.

1.1.1 Sekundærkilder

Når det gjelder kilder knyttet til perioden før og etter etableringen av Historielaget for Sogn har jeg i all hovedsak benyttet meg av sekundærlitteratur. I forbindelse med jubileumsåret 2009 ble det skrevet en bok om De Heibergske Samlinger – Sogn Folkemuseum. Boken *Levd Liv* (2009) er skrevet av museumslektor Anna Jorunn Avdem, tidligere direktør Aage Engesæter, og fotograf og fagkonsulent Lars Asle Vold. *Levd Liv* har blitt brukt kontinuerlig gjennom hele oppgaven. I boken *Romantikk og fortidsvern* (1984) tar kunsthistoriker Tonte Hegard for seg historien til de første friluftsmuseene i Norge. Denne boken har jeg brukt for å se nærmere på etableringen av Historielaget for Sogn, jeg har også brukt den for å sette

etableringen av organisasjonen i et større historisk perspektiv. For å se på etableringen av organisasjonen i en nasjonal sammenheng har jeg brukt *Handbok i lokalhistorie* (4.utg. 1994) av historiker Jørn Sandnes. Jeg har også benyttet meg av noen artikler skrevet av Aage Engesæter og Inger Marie von der Lippe, utgitt i Historielaget for Sogn sin Årbok for Sogn. Alle bøkene jeg har brukt i oppgaven er skrevet av personer med fagtyngde, noe som er med på å styrke bøkene som kilder.

1.1.2 Primærkilder

I de to andre delene har jeg brukt primærkilder i større grad enn jeg har i delen om Heiberg sitt museum. Primærkildene jeg har benyttet meg av i oppgaven har jeg hentet både fra arkivet på museet, og på internett. Av de primærkildene jeg har hentet på museet er det snakk om blant annet regnskaper, årsmeldinger og saksforelegg. En veldig interessant primærkilde som jeg har benyttet meg av er den håndskrevne styremøteprotokollen til Historielaget for Sogn. Styremøteprotokollen er ført fra 1909 og helt frem til 1989, og det har vært en veldig viktig kilde, spesielt i forbindelse med perioden på 1970-tallet. I tillegg til å loggføre sakslister og vedtak i protokollen, er det ved flere anledninger skrevet ned diskusjoner mellom representantene i styret, noe jeg har funnet nyttig i forbindelse med hvordan endringene har blitt mottatt av Historielaget for Sogn. For å forstå kulturpolitikken som ble ført på 1970-tallet og tidlig på 2000-tallet, har jeg i størst grad benyttet meg av stortingsmeldingene som kom i løpet av periodene.

Under hele prosessen med innsamling av kildemateriale og oppgaveskriving har jeg i stor grad benyttet meg av De Heibergske Samlinger – Sogn Folkemuseum. For meg har det vært viktig å jobbe tett på kildene, og store deler av kildematerialet jeg har benyttet meg av befinner seg på museet. I forbindelse med mine besøk på Sogn Folkemuseum, har jeg snakket en del med Aage Engesæter, tidligere direktør ved museet. Engesæter er den personen som har arbeidet mest med historien til Historielaget for Sogn, og jeg har ved flere anledninger benyttet meg av hans kunnskap rundt temaet. Aage Engesæter har blitt brukt som muntlig kilde, men jeg har ikke gjennomført noe intervju. Hovedgrunnen til dette er at jeg har jobbet en del med oppgaven på museet, og da har jeg snakket med Engesæter underveis i skriveprosessen.

2.0 Heiberg sitt museum

I den første delen av hoveddelen vil jeg ta for meg årene før og etter etableringen av Historielaget for Sogn. Jeg vil se på hva som førte til etableringen, og formålet med den. Deretter vil jeg se nærmere på driftsøkonomien til laget de fem første årene. Jeg vil også sette etableringen av Historielaget for Sogn i et større historisk perspektiv ved å se på det lokalhistoriske gjennombruddet som fant sted på begynnelsen av 1900-tallet. Til slutt vil jeg kort ta for meg hva som skjer med laget og museet etter Gert Falch Heiberg sin bortgang.

2.1 Gert Falch Heiberg

Gert Falch Heiberg (1871-1944) var en godseier fra Øvre Amla i Kaupanger, Sogn og Fjordane, som er kjent for å være en av Norges store museumsgrunnleggere. I tillegg til å være godseier, hadde Heiberg en stor interesse for slektsgransking og innsamling av historiske gjenstander.⁴ Samlerinteressen til G. F. Heiberg kan på mange måter føres tilbake til hans far Hans Knagenhjelm Heiberg. I 1862 etablerte H. K. Heiberg Det Heibergske Museum på Amla, et familiemuseum som bestod av gjenstander, portretter og skriftlig materiale knyttet til Heiberg-slekten.⁵ Da G. F. Heiberg overtok godset i 1898 som følge av farens bortgang, overtok han samtidig Det Heibergske Museum. Der fortsatte han innsamlingen av materiale knyttet til Heiberg-slekten, og utvidet den samlingen som H. K. Heiberg allerede hadde opparbeidet.⁶

Sommeren 1901 fikk Heiberg besøk på godset på Øvre Amla av arkitekt og formann i Fortidsminneforeningen, Herman M. Schirmer. Akkurat i det Schirmer kom inn på kontoret til Heiberg, stod Heiberg å pakket ned noen gamle gjenstander som skulle sendes til Oslo. Da Schirmer fant ut hva Heiberg holdt på med, oppfordret han Heiberg til å ta vare på gjenstandene, slik at de ikke trengte å forlate Sogn.⁷ Denne episoden markerte starten på en utvidelse av familiemuseet, og starten på det som senere blir kjent som utgangspunktet til Sogn Folkemuseum. Med dette utvidet Heiberg innsamlingsarbeidet sitt, og satt i gang med å samle inn gjenstander fra hele Sogn.⁸

---

⁴ Engesæter 2009

⁵ Engesæter 2009: 8

⁶ Hegard 1984: 132

⁷ Engesæter 2009: 8

⁸ Engesæter 2009: 9

Det gamle familiemuseet gikk fortsatt under navnet Det Heibergske Museum, mens den nye samlingen til Heiberg ble kalt for Sognesamlingen. I begynnelsen av innsamlingsarbeidet fokuserte Heiberg i størst grad på å samle inn antikviteter og andre ”finere bruksgjenstander.”⁹ Det var først i 1905 han begynte å samle på gamle redskaper, som etter hvert ble hans hovedinteresse.¹⁰ I 1902 fikk Heiberg på nytt besøk på Øvre Amla, men denne gang av lærer Hans Vigdal. Vigdal hadde vært på tur i Undredal, da han fikk vite at de der skulle rive en lensmannsstue fra 1700-tallet. For å forhindre at bygningen gikk tapt, spurte Vigdal Heiberg om han kunne bruke bygget i museumsarbeidet sitt. Heiberg kjøpte Underdalsstova for egne midler, og fikk flyttet den til godset sitt.¹¹ Underdalsstova fungerte i begynnelsen som den første utstillingsbygningen, men da samlingen trengte større plass, ble det bygget et eget museumsbygg på Øvre Amla. I 1905 stod det nye bygget ferdig. Tegnet av Holger Sinding Larsen. På skiltet som hang over inngangen stod det ”De Heibergske Samlinger – Sogn Folkemuseum”.¹²

Gert Falch Heiberg (Foto: De Heibergske Samlinger – Sogn Folkemuseum)

---

⁹ Hegard 1984: 135

¹⁰ Hegard 1984: 135

¹¹ Engesæter 2012: 54

¹² Engesæter 2009: 10

2.2 Etableringen av Historielaget for Sogn

Det var flere som delte Heiberg sin interesse for Sogn sin historie, og tidlig på 1900-tallet vokste det frem et ønske i distriktet om å danne et eget historielag for Sogn. I 1908 ble blant annet lokalpressen brukt til å oppfordre sogningene til å danne sin egen historiske forening. Blant annet Lars Underdal og Olav Sande henvendte seg til sogningene ved å skrive innlegg om dannelsen av et historielag for Sogn i *Bergens Tidende* og *Sogns Tidende*.¹³ Det var imidlertid Anders Skaasheim, en kontorist fra Balestrand, som tok initiativ til å etablere et lag. Sammen med en rekke andre historieinteresserte menn tok Skaasheim kontakt med Heiberg i januar 1908.¹⁴ Heiberg var kjent for sitt engasjement for slektsgransking og historiske gjenstander, og Skaasheim hadde et ønske om at Heiberg skulle lede og organisere etableringen av laget. På et møte i Bergen desember 1908 ble Heiberg, Skaasheim og løytnant Per Tang enig om å sende ut en invitasjon til et stiftelsesmøte for en historisk forening for Sogn.¹⁵

30.mai ble det invitert til stiftelsesmøte på Amla, og omtrent 200 mennesker møtte opp. Blant dem som møtte opp var representanter fra både embetslektene i Sogn og representanter fra bondeklassen. Det oppstod diskusjoner da det skulle velges navn til foreningen, som følge av at embetslektene var riksmålmenn og bondeklassen var landsmålstilhengere. De ble til slutt enige om at foreningen skulle hete Historielaget for Sogn.¹⁶ Etter at laget formelt hadde blitt etablert, donerte Heiberg de gjenstandene han hadde samlet fra bygdene i Sogn til den nyetablerte foreningen. Samtidig fikk laget tilbud om å oppbevare samlingen sin i museumsbygget som Heiberg hadde fått bygget noen år tidligere. Historielaget for Sogn skulle få denne gaven på to betingelser: at samlingen skulle forbli på Amla, og at Heiberg skulle få styre museet så lenge han selv måtte ønske. Både gaven og vilkårene som fulgte med ble tatt godt imot av laget, og Heiberg ble, i tillegg til museumsstyrer, valgt til Historielaget for Sogn sin første formann.¹⁷

Hvis man ser på etableringen og årene etter etableringen, er det et grunnlag for å tro at Historielaget for Sogn ble opprettet og styrt på Heiberg sine premisser. Det kan se ut til at Historielaget ikke var en vanlig historieforening, men et lag som fungerte som støttespiller for

---

¹³ Hegard 1984: 142

¹⁴ Avdem, Engesæter & Vold 2009: 267

¹⁵ Hegard 1984: 142

¹⁶ Engesæter 2009: 11

¹⁷ Engesæter 2012: 59

Heiberg i hans museumsarbeid. To av argumentene for dette ser man allerede på etableringsmøtet for foreningen. Når det kom til navnevalg til laget var det stor uenighet blant riksmålsrepresentantene og landsmålsrepresentantene. Heiberg, som var riksmålsmann, mente at samlingene burde ha et navn ”som fall naturlig for han”, det var tross alt hans museum laget skulle eie.¹⁸ For det andre, kan gavebrevet som Heiberg la frem på samme møte, brukes som et argument. Historielaget for Sogn skulle få samlingen til godseieren, på to vilkår: at samlingen forble på Amla og at Heiberg skulle få styre museet så lenge han levde. Historielaget for Sogn ga legitimitet til De Heibergske Samlinger, og det hadde nok vært vanskeligere for Heiberg å få tilskudd fra staten hvis han hadde drevet samlingen som privatperson.¹⁹

2.3 Formålet med etableringen

Allerede under brevvekslingen mellom Heiberg og Skaasheim i 1908 ble formålet med etableringen av en historisk forening diskutert. Laget burde ha en interesse for alt som kunne knyttes til distriktet sin fortid, samtidig som de burde oppbevare gamle arkiver og bevare historiske minnesmerker i Sogn.²⁰ Historielaget for Sogn hadde sin første generalforsamling på Balestrand 18.juni 1910, hvor det var 53 medlemmer som møtte opp. På dette møtet ble lovene til laget vedtatt, og det ble i tillegg valgt 44 tillitsmenn som skulle ivareta ”lagets interesser.”²¹ Historielaget for Sogn sitt formål kommer tydelig frem i lagets § 1:

§ 1.

*”Lagets navn er Historielaget for Sogn og dets formaal er at utbrede kundskap om Sogns befolkning, historie og fortidsminder og fremme studiet av folkets liv og færd i ældre tid.”*²²

Videre i § 2 spesifiserer laget hvilke plattformer de ønsker å bruke til å formidle Sogn sin historie. Historielaget valgte å bruke et tidsskrift og museet De Heibergske Samlinger som plattformer for å skape en interesse for distriktet sin historie. Laget skulle utgi et historisk tidsskrift som skulle inneholde blant annet bygdefortellinger og sagn fra Sogn. Tidsskriftene inneholdt blant annet lovene, årsmeldingen og medlemslistene til historielaget, i tillegg til en rekke artikler om Sogn skrevet av ulike skribenter. I de første årene etter etablering ble hvert

---

¹⁸ Avdem et al. 2009: 267

¹⁹ Aage Engesæter

²⁰ Hegard 1984: 142

²¹ Årbok for Sogn 1912: 131

²² Styremøteprotokollen 18.juni 1910

tidsskriftet trykket i 1200 eksemplarer, hvor eksemplarene ble delt ut til pressen og til medlemmene av laget. I årsmeldingen for 1910 skriver Heiberg at tidsskriftet ble tatt godt imot av mottakerne, og at det har bidratt til å ”øke interessen for laget.”²³ I årene etter 1914 varierer det i antall utgivelser av tidsskriftet, og det var ikke før på 1980-tallet at tidsskriftet ble utgitt årlig.

2.3.1 De Heibergske Samlinger – Sogn Folkemuseum

I tillegg til å utgi et historisk tidsskrift, brukte Historielaget for Sogn museet De Heibergske Samlinger som plattform til å formidle Sogn sin historie. Som nevnt tidligere hadde det allerede vært et museum på Amla siden Heiberg sin far Hans Knagenhjelm Heiberg etablerte familiemuseet i 1862.²⁴ Det var derimot ikke før i 1901 at Heiberg startet å samle inn gjenstander fra hele Sogn, noe som markerte starten på det som senere ble Sogn Folkemuseum. Da det ble holdt skipingsmøte for Historielaget for Sogn i 1909 donerte Heiberg den samlingen han hadde opparbeidet seg til foreningen, og De Heibergske Samlinger ble et museum for hele distriktet.

Det finnes to fotografier av den første utstillingen, men bortsett fra det er det få kilder som forteller noe om museumsutstillingen de første årene. På et bilde av redskapsutstillingen fra rundt 1910, ser man at alle redskapene er plassert tett i tett over hele veggen, og utstillingen bærer preg av at den er rotete og uoversiktlig.²⁵ I sitt innsamlingsarbeid samlet Heiberg blant annet ulike varianter av samme type redskaper, og på bilde av utstillingen ser man at de ulike variantene er plassert med redskaper av samme type. Det var ikke noe informasjon om redskapene i utstillingen, i motsetning til museumsutstillinger vi ser i dag. En viktig del av formidlingen var derfor Heiberg sine omvisninger på museet.²⁶

Heiberg var kjent for å være en realist og systematiker, noe som på mange måter påvirket tilnæringsmåten hans innenfor museumsarbeidet.²⁷ Han var ikke opptatt av det estetiske ved gjenstandene han samlet på, men fokuserte på hvilken hensikt de hadde.²⁸ Heiberg var interessert i den enkelte gjenstand, i motsetning til for eksempel grunnlegger av Maihaugen,

---

²³ Årbok for Sogn 1912: 132

²⁴ Engesæter 2009: 8

²⁵ Engesæter 2012: 66-67

²⁶ Engesæter 2012: 68

²⁷ Hegard 1984: 248

²⁸ Avdem et al. 2009: 271

Anders Sandvig, som hadde en mer romantisk tilnæringsmåte. Sandvig hadde som formål å formidle historie ved å gjenskape et helhetlig bilde av fortiden, og var ikke like interessert i den enkelte gjenstand og hvilken hensikt den hadde.²⁹ Allerede før Historielaget for Sogn overtok eierskapet for samlingene var det to grunnleggende trekk ved innsamlingsarbeidet til museet, det var et fokus på å samle inn arbeidsredskaper og bygninger fra distriktet.³⁰ Dette var to trekk som kom til å karakterisere De Heibergske Samlinger. Bondekulturen var sterkest representert gjennom gjenstandene i samlingene, men også embetsmannskulturen fikk etter hvert representasjon på museet. Hovedfokuset i innsamlingsarbeidet til Heiberg hadde vært gjenstander, redskaper og hus fra bondesamfunnet, men i 1936 ble det klart at en prestegård fra Vik skulle få plass på museet.³¹

2.3.2 Foreningen og museet i en nasjonal sammenheng

I det første tidsskriftet Historielaget for Sogn utgir i 1910, beskriver Heiberg etableringen av foreningen i årsberetningen for 1909. Her henviser han til en nasjonal vekking hvor det vokste frem en interesse hos folket til å lære om fedrelandet sin historie. Han skriver at det i flere deler av landet ble etablert historiske foreninger og museer som hadde som formål å verne om landet sine kulturminner, og at det ikke var "(...) mere end rimelig, at denne nationale vækkelse ogsaa naadde Sogn."³² Historiker Jørn Sandnes skriver kort om det lokalhistoriske gjennombruddet som finner sted på 1900-tallet i boken *Handbok i lokalhistorie*. Der bekrefter han det som Heiberg skriver i årsberetningen for 1909. Det vokste frem en interesse for bygdene både hos historikere og diktere allerede sent på 1800-tallet, og som både Heiberg og Sandnes nevner, en interesse for kulturvern og museumsarbeid.³³

Kunsthistoriker Tonte Hegard, tidligere assistent ved De Heibergske Samlinger, har skrevet en bok som omhandler norske friluftsmuseer etablert før 1905. Her tar hun for seg fem museer som til tross for mange likheter, har sin særegenhet preget av grunnleggerne sine samlerinteresser. De Heibergske Samlinger, Kong Oscar IIs Samling, Norsk Folkemuseum, Maihaugen og Thomas Heftyes bygningssamlinger har flere ulikheter, men de har til felles at de er friluftsmuseer etablert i sin tid.³⁴ Slutten av 1800-tallet og begynnelsen på 1900-tallet

---

²⁹ Hegard 1984: 249

³⁰ Engesæter 2012: 53

³¹ Avdem et al. 2009: 280

³² Årbok for Sogn 1910: 104

³³ Sandnes 1994: 20

³⁴ Hegard 1984: omslaget på boken

var en tid preget av nasjonalromantikk, og det var et stort fokus på norsk historie og kultur. Tidligere fokuserte historikere i størst grad på rikshistorie, men tidlig på 1900-tallet var det et lokalhistorisk gjennombrudd i Norge. En av årsakene til dette var at det ble gitt ut flere lokalhistoriske verk i forbindelse med jubileumsåret 1914, samtidig var også unionsoppløsningen med Sverige i 1905 en viktig faktor.³⁵

2.4 Driftsøkonomi 1909-1914

Når det gjelder driftsøkonomi i etableringsfasen, har jeg valgt å begrense det til de første fem årene etter at historielaget ble stiftet, da driftsøkonomien de første fem årene på mange måter representerer økonomien resten av Heiberg sin periode. De markante endringene innenfor driftsøkonomien til laget kommer ikke før 1970-tallet, som jeg vil ta for meg i neste del. Historielaget for Sogn tok ikke inngangspenger på museet i løpet av de første tolv årene etter etablering, derfor har jeg valgt å utelukke det.³⁶

2.4.1 Bevilgninger fra staten og sparebankene i Sogn

I den første årsberetningen for 1909 skriver Heiberg at den eneste inntekten historielaget hadde det første året var medlemskontingentene, men i årene etterpå fikk foreningen flere inntektskilder. I 1909 henvendte Historielaget for Sogn seg til kirkedepartementet og søkte om en støtte på kr 500, dette fikk de innvilget på den betingelse at foreningen selv måtte skaffe det dobbelte fra andre inntekter. Samtidig søkte foreningen om støtte fra fjorten sparebanker i Sogn, og av de fjorten er det i regnskapene fra 1910 oppført støtte fra syv banker.³⁷

Videre i årene frem til 1914 fortsetter laget å søke om tilskudd fra staten og sparebankene i Sogn. I 1912 søkte derimot laget om å få økt statstilskuddet fra kr. 600 til kr. 1000, men på andre betingelser. Dette resulterte i at laget fikk kr. 600 av staten på samme betingelse som før, men de fikk i tillegg et betingelsesfritt beløp på kr. 400. Denne tilskuddsordningen ble gjennomført i både 1913 og 1914. I tillegg til tilskuddene fra staten og sparebankene, fikk Historielaget for Sogn kr. 300 av Nordre Bergenhus Amtsting i årene 1911-1913.³⁸ Dette innskuddet, samt tilskuddet fra sparebankene, gjorde det mulig for laget oppfylle kravet som fulgte med statstilskuddet.

---

³⁵ Sandnes 1994: 20

³⁶ Avdem et al. 2009: 272

³⁷ Årbok for Sogn 1910: 105

³⁸ Årbok for Sogn 1915: 92

2.4.2 Medlemskontingent

§ 3

”Medlem av laget er enhver, som melder sig ind og aarlig betaler en kontingent av mindst kr. 1.00 eller en gang for alle mindst kr. 20.00. Skolebarn indmeldt ved sin lærer svarer i aarspenger 20 øre og hver skole som har mindst 5 indmeldte medlemmer erholder et eksemplar av tidsskriftet, hver gang det utkommer.”³⁹

Ifølge den første årsmeldingen til Historielaget for Sogn var det ved utgangen av 1909 registrert 444 medlemmer i laget. Av medlemmene i 1909 var det 14 livsvarige medlemmer som betalte en medlemskontingent på 20 kroner, samtidig var det 408 årsmedlemmer som betalte en kontingent på 1 krone.⁴⁰ I tillegg er det oppført 19 årsmedlemmer som betalte kr 2, og 3 årsmedlemmer som betalte kr 1,50. Det er ikke gitt noen forklaring i årsberetningen på hvorfor det var noen som betalte mer enn den gitte prisen på medlemskontingenten, men det kan se ut til at medlemmene ga etter egen evne, og de som betalte ekstra ville gi mer til foreningen. I perioden 1909 til 1912, var det en økning i medlemstallet. Det var en liten nedgang i medlemstallet i 1913, uten at det er gitt en forklaring på hvorfor.⁴¹ Det var en nedgang på 8 medlemmer i 1914, men Heiberg begrunner frafallet med at det skyldes dødsfall.⁴² Det kan tolkes som om nedgangen i 1913 kan skyldes samme årsak, men det er vanskelig å bekrefte. Samtidig ser man at det blir færre og færre medlemmer som gir mer enn den gitte kontingenten, fra 22 medlemmer i 1909 til 3 medlemmer i 1914.⁴³

Det første året var medlemskontingenten den eneste inntekten Historielaget for Sogn hadde, men etter hvert fikk laget tilskudd fra ulike hold. Medlemskontingenten var dog i perioden 1909-1914 en viktig inntektskilde for foreningen. Mens det i 1909 utgjorde hele inntekten til historielaget utgjorde det i 1910 ca. 43% av inntektene, og ca. 27% av inntektene i 1914. En grunn til at det utgjorde en mindre del av inntektene i 1914, er fordi det var en økning i både tilskudd fra stat og sparebankene.⁴⁴ En av årsakene til at man kan hevde at medlemskontingenten var en såpass viktig inntektskilde for foreningen er at det bidro til å

---

³⁹ Årbok for Sogn 1910: 100

⁴⁰ Årbok for Sogn 1910: 107

⁴¹ Årbok for Sogn 1915: 101

⁴² Årbok for Sogn 1920: 61

⁴³ Årbok for Sogn 1920: 85

⁴⁴ Årbok for Sogn 1920: 85

oppfylle det kravet som fulgte med statstilskuddet om at foreningen selv måtte skaffe det doble beløpet fra andre inntekter.

2.4.3 Utgifter

Ettersom medlemskontingenten var den eneste inntektskilden til Historielaget det første året, var det begrenset hvor mye midler laget kunne bruke på innkjøp. Heiberg skriver i den første årsmeldingen at det i 1909 kun var gjort nødvendige innkjøp, for å ivareta foreningens økonomi. Det var viktig for Historielaget å få gitt ut det første nummeret av det historiske tidsskriftet så fort som mulig for å skape oppmerksomhet til laget, derfor ble det i 1909 kun kjøpt inn 72 gjenstander til samlingene.⁴⁵ Som følge av blant annet statlige tilskudd og økonomiske bidrag fra sparebankene i Sogn, var det i årene etter 1909 en økning i innkjøpene til museet. I perioden 1910 til 1914 varierte veksten av gjenstander til samlingene, alt fra en vekst på 571 gjenstander til en vekst på 1001. Det dreier seg derimot ikke bare om gjenstander kjøpt av historielaget, tallene utgjør også gjenstander som er gitt i gave til foreningen.

Heiberg var alene om museumsarbeidet i store deler av sin periode. Det er derimot ikke registrert i Historielaget for Sogn sine regnskaper at han fikk lønn for arbeidet han gjorde som formann i laget og direktør ved museet. Som godseier livnærte han seg på skogbruk, og det er derfor grunnlag til å tro at han ikke ville ha lønn for arbeidet han gjorde for laget.⁴⁶ Det er derimot loggført i regnskapene fra 1910 til 1914 at laget lønnet en som var ansatt som vaktmester ved museet. Hvilke arbeidsoppgaver og hvor ofte han jobbet ved museet er ikke oppgitt, men utfra navnet på stillingen er det grunn til å tro at det dreide seg om vedlikeholdsarbeid. Lønnen hans var på kr. 15.⁴⁷

2.5 Tiden etter Heiberg

I store deler av sin tid var Heiberg alene om arbeidet ved De Heibergske Samlinger, men etter hvert fikk Historielaget for Sogn statlig tilskudd til å lønne en fast assistentstilling ved museet. Svein Vold fra Vik ble ansatt som assistent i juni 1937, og skulle etter hvert få en viktig rolle i museet sin historie.⁴⁸ Da Heiberg døde 20. november 1944, mistet Historielaget for Sogn og De Heibergske Samlinger sin grunnlegger og leder, som førte til at både laget og museet stod

---

⁴⁵ Årbok for Sogn 1910: 105

⁴⁶ Engesæter 2012: 49

⁴⁷ Årbok for Sogn 1912: 139

⁴⁸ Avdem et al. 2009: 282

overfor en krevende oppgave når de skulle velge en som kunne erstatte grunnleggeren.⁴⁹ En uke etter Heiberg sin bortgang, ble det vedtatt at Heiberg sin eldste sønn, Hans Heiberg, skulle overta som formann.⁵⁰ Hans Heiberg var, i motsetning til sin far, ikke like interessert i museumsarbeidet, og det ble etter hvert Svein Vold som tok over alt som var relatert til museet.⁵¹

Den første tiden i Vold sin periode som museumsdirektør bar preg av at det var dårlige tider. Da Heiberg styrte museet var han mer interessert i innsamlings- og katalogiseringsarbeidet, enn han var i vedlikehold av museumsbygningene. Dette resulterte i at flere av bygningene var i dårlig stand da Vold overtok museet.⁵² I Heiberg sin periode som direktør og formann fungerte Historielaget for Sogn mer som støttespillere for Heiberg, enn som et tradisjonelt historielag. I tiden etter grunnleggeren gikk bort forsøkte laget å tilpasse seg til en drift uten Heiberg, ved å endre på lovene og styreformen. Det ble etablert et råd, som skulle fungere som det øverste organet i laget. Samtidig ble det etablert et arbeidsutvalg, som skulle stå for driften av museet. Dette resulterte i at Vold ikke fikk samme kontroll som det Heiberg hadde hatt ved museet. Den nye ordningen fungerte derimot ikke som styret hadde ønsket, og Historielaget for Sogn forble et lag drevet av få ildsjeler.⁵³

3.0 Ny kulturpolitikk

Den andre delen av hoveddelen omhandler den norske kulturpolitikken som ble ført på 1970-tallet, og hvordan den påvirket Historielaget for Sogn og De Heibergske Samlinger – Sogn Folkemuseum. Delen vil ta for seg administrative og økonomiske endringer som skjer som en følge av den nye kulturpolitikken. Samtidig vil jeg se på hvordan Historielaget for Sogn sin eierrolle endrer seg i perioden.

3.1 Demokratisering av kulturen og kulturelt demokrati

Den norske kulturpolitikken som ble ført i etterkrigstiden baserte seg i stor grad på demokratisering av kulturen, en strategi som gikk ut på å spre høykultur fra sentrum til periferi. I forbindelse med dette ble det blant annet etablert flere turnerende riksinstusjoner som reiste rundt i landet, og holdt forestillinger på lokale steder. Det ble arrangert

---

⁴⁹ Engesæter 2009: 17

⁵⁰ Avdem et al. 2009: 283

⁵¹ Avdem et al. 2009: 287

⁵² Avdem et al. 2009: 288

⁵³ Avdem et al. 2009: 291

forestillinger i regi av Riksteateret, mens Riksgalleriet og Den Norske Opera arrangerte kunstutstillinger og operaforestillinger.⁵⁴ Men, etter hvert begynte strategien å slå sprekker. Kulturpolitikken i etterkrigstiden ble beskyldt for å være for eliteorientert, og fikk kritikk for å ikke ta hensyn til hvilke kulturopplevelser befolkningen selv mente var av betydning. Det skjedde derfor et skifte på slutten av 60-tallet og begynnelsen av 70-tallet innenfor den norske kulturpolitikken. Myndighetene gikk vekk fra ideen om kulturell demokratisering, og valgte å fokusere på å skape et kulturelt demokrati. Den nye strategien gikk ut på utvide kulturbegrepet til å omhandle andre områder innenfor kulturlivet enn bare den tradisjonelle høykulturen. Det ble et større fokus på kulturlivet i distriktene, og på idretts- og ungdomsarbeid.⁵⁵

Målet med den nye kulturpolitikken som kom på 1970-tallet var å styrke kulturlivet i distriktene. For å gjennomføre dette skulle myndighetene støtte kulturarbeidet i distriktene ved å bidra med økonomiske midler, samtidig som det ble vedtatt at deler av det kulturpolitiske ansvaret skulle gis til kommunene og fylkeskommunene.⁵⁶ De nye vedtakene innenfor kulturpolitikken ble lagt frem i tre stortingsmeldinger som kom i løpet av 1970-tallet: St.meld. nr. 8 (1973-74) *Om organisering og finansiering av kulturarbeid*, St.meld. nr. 52 (1973-74) *Ny kulturpolitikk* og St.meld. nr. 41 (1975-76) *Kunstnere og samfunnet*.⁵⁷ Stortingsmelding nr. 8 tar også for seg det tradisjonelle kulturområdet, som blant annet omfatter museum og kulturvern. Tidligere hadde museenes viktigste oppgave vært å samle inn og bevare gjenstander fra fortiden, men i følge den nye kulturpolitikken ble det nå, i tillegg til innsamling og bevaring, viktig i større grad å fokusere på formidling og opplysning.⁵⁸

3.2 Museumskomiteen 1967

På 1960-tallet var det norske museumsvesenet preget av manglende oversikt over de mindre museene i landet. Flere av samlingene bar preg av dårlig økonomisk og administrativ organisering, og i tilknytning til dette ville Kirke- og undervisningsdepartementet ha en vurdering av museenes drift. I forbindelse med dette ble det i 1967 opprettet en egen museumskomiteé, som hadde som formål å redegjøre for de halvoffentlige museers drift og virksomhet. Begrepet "halvoffentlige museum" blir av Kirke- og undervisningsdepartementet

---

⁵⁴ NOU 2013:4: 36

⁵⁵ NOU 2013:4: 38

⁵⁶ Meld. St. 8 (1973-1974), s. 6

⁵⁷ NOU 2013:4: 38-39

⁵⁸ Avdem et al. 2009: 302

benyttet "(...) om de museer og samlinger som ikke er rent private og hvis utgifter bestrides i sin helhet av privatpersoner eller som er rent statlige museer."⁵⁹ Komiteen skulle gi en oversikt over hvilke økonomiske midler som ble brukt, og komme med forslag til ulike finansieringsplaner. Samtidig skulle komiteen se på videreutviklingen av det norske museumsvesenet, med fokus på forholdet mellom stat og det private.⁶⁰

I 1970 var komiteen ferdig med å redegjøre for de halvoffentlige museer sin drift, og det ble skrevet en innstilling som ble gitt til Kirke- og undervisningsdepartementet. Departementet "fulgte opp de fleste av forslagene fra komiteen i stortingsmeldingen *Om museumssaken* som ble behandlet i Stortinget i 1973."⁶¹ Blant forslagene som ble fulgt opp var en omorganisering og desentralisering av museumsvirksomheten. For å styrke utviklingen av lokale og regionale museum og sikre ressursfordelingen i distriktene, ble det bestemt at ansvaret for museumsvirksomheten burde overføres til fylkeskommunen. Det ble bestemt at det skulle opprettes et administrativt organ på fylkesnivå, som skulle ha ansvaret for det tradisjonelle kulturområdet.⁶² Samtidig var det også et krav fra staten at fylkeskommunen skulle ha representanter i styret til de museene som fikk offentlige støtte.

Videre i stortingsmelding 93 (1972-73) *Om museumssaken*, tar departementet for seg forslaget fra komiteen om tilskuddsordninger til museumsvirksomheten. Ved å innføre en ny tilskuddsordning ønsket myndighetene å styrke det norske museumsvesenet, og forbedre museumstilbudet på regionalt og lokalt nivå. Ordningen fungerte slik at det var fylkeskommunen som bestemte hvilke museum som skulle få støtte, og hvor store driftstilskuddene skulle være. "Staten refunderte så en fast proSENTSATS som tilsvarte satsene for tilskudd til videregående opplæring."⁶³ ProSENTSATSENE varierte fra 35% til 75%, hvor Sogn og Fjordane hadde en proSENTSATS på 75%.⁶⁴ Samtidig ble det vedtatt at museene skulle oppfylle bestemte vilkår for å få offentlig støtte. Blant vilkårene var det blant annet krav om museet sin eierstatus, museet sin tilgjengelighet for offentligheten og museet sin drift.⁶⁵ Det ble vedtatt at den nye tilskuddsordningen skulle tre i kraft i 1975.

---

⁵⁹ Meld. St. 93 (1971-1972) vedlegg 1, s. 4

⁶⁰ Meld. St. 93 (1971-1972), s. 3

⁶¹ Jensen, Østby, Gynnild, Pedersen, Munksgaard, Jacobsen & Bie-Larsen 2012

⁶² Meld. St. 93 (1971-1972), s. 40

⁶³ Jensen et al. 2012

⁶⁴ Avdem et al. 2009: 302

⁶⁵ Jensen et al. 2012

3.3 Kulturpolitikken sin påvirkning på Historielaget for Sogn

3.3.1 Driftsøkonomi

Av de kildene jeg har lokalisert som omhandler driftsøkonomien på 1970-tallet er museumskomiteen fra 1967 sin *Innstilling om de halvoffentlige museers drift og virksomhet* den mest sentrale. Rapporten viser en kort oversikt over inntektene og utgiftene til museet i 1966, og den viser at museet fikk et statstilskudd på kr. 22.000, et fylkestilskudd på kr. 2500 og et kommunetilskudd på kr. 12.000. I tillegg til andre inntekter museet selv stod for. I alt tilsvarte dette en inntekt på kr. 55.900.⁶⁶ Den nye tilskuddsordningen ga driftsøkonomien et markant løft, og i 1976 var budsjettet til museet hele kr. 434.000.⁶⁷

Den nye tilskuddsordningen styrket driftsøkonomien til Sogn Folkemuseum, og etter at den ble innført var det mulig å utvide personalet ved museet. Svein Vold hadde styrt De Heibergske Samlinger – Sogn Folkemuseum siden Heiberg sin bortgang i 1944, men bortsett fra han var det få ansatte ved museet før 1975. I 1966 ble det ansatt en museumsinspektør, og i 1968 ble Magnar Reppen ansatt som assistent. Det var derimot ikke før tilskuddsordningen ble innført at det var mulig for museet å utvide personalet ytterligere.⁶⁸ Allerede i juli 1975 ansatte museet to snekkere, én assistent, fire guider, én museumsinspektør og én konservator.⁶⁹ I 1979 utvidet museet fagstaben ytterligere, ved å ansette en bibliotekar, preparant og vaktmester.⁷⁰

3.3.2 Endring av styret og lovene

En konsekvens av den nye tilskuddsordningen var at det ble stilt krav om at fylkeskommunen og distriktkommunene skulle bli en del av styret i Historielaget for Sogn, og dermed måtte også lovene til laget endres. Dette skjedde derimot ikke uten protester fra representantene i styret, og på et styremøte i 1975 diskuterte styret fremtiden til laget. Flere av representantene var redd for at Historielaget for Sogn ville miste styringsretten til De Heibergske Samlinger, dersom styret og lovene ble endret. Det ble også argumentert for at den interessen som var for historielaget ville forsvinne, dersom kommunene og fylkeskommunen tok del i styret. Svein Vold forsikret representantene om at laget fortsatt ville stå som eier av De Heibergske

---

⁶⁶ Meld. St. 93(1971-1972) vedlegg 3, s. 67

⁶⁷ Styremøteprotokollen 26. april 1975

⁶⁸ Avdem et al. 2009: 303

⁶⁹ Styremøteprotokollen 26. april 1975

⁷⁰ Avdem et al. 2009: 303

Samlinger, og at tilskuddsordningen var noe som laget burde satse på. Styret konkluderte med at lovene burde endres, og det ble opprettet en komité som skulle komme med forslag til lovendringer.⁷¹

I laget sin styremøteprotokoll er det loggført at de nye lovene ble vedtatt på et styremøte i juli 1977. Det ble vedtatt i § 4 at rådet, som fungerte som det høyeste organ i laget, skulle bestå av én representant fra hver kommune i Sogn og én representant fra lokale sognelag tilsluttet Historielaget for Sogn. Det siste medlemmet skulle være den som var godseier på Amla gård. I § 5 ble det vedtatt at styret skulle bestå av én representant fra fylkeskommunen, to representanter fra Historielaget for Sogn og to medlemmer valgt av rådet. Samtidig hadde fylkeskonservatoren og daglig leder ved samlingene møterett på styremøtene, men ikke stemmerett.⁷² De endringene som ble gjort var nødvendig for å få statstilskudd.

Som nevnt tidligere var det flere av styremedlemmene som var skeptiske til Historielaget for Sogn sin fremtid som eier av De Heibergske Samlinger etter at fylkeskommunen og distriktskommunene fikk plass i styret. Det kan på mange måter argumenteres for at Historielaget for Sogn mistet en stor del av eierrollen allerede på 1970-tallet. Styret som tidligere kun hadde bestått av medlemmer av organisasjonen, hadde nå kun to representanter fra historielaget i styret. Samtidig måtte alt som styret vedtok på styremøtene, godkjennes av kirkedepartementet og fylket før det kunne bli satt til verks.⁷³ En stor konsekvens av tilskuddsordningen var altså at Historielaget for Sogn mistet en stor del av sin funksjon som organisasjon.

4.0 Konsolidering og avvikling

I den siste delen av oppgaven vil jeg se på museumspolitikken som ble ført på 1990-tallet og tidlig 2000-tallet, og hvilke konsekvenser den fikk for Historielaget for Sogn og De Heibergske Samlinger. Jeg vil se på hvordan den nasjonale museumspolitikken ble videreført på regionalt nivå i Sogn og Fjordane, og hvordan politikken førte til avviklingen av Historielaget for Sogn.

---

⁷¹ Styremøteprotokollen 22. nov 1975

⁷² Styremøteprotokollen 1.juli 1977

⁷³ Styremøteprotokollen 6. April 1976

4.1 Museumsreformen

Museumspolitikken som ble ført på 1970-tallet baserte seg på en tilskuddsordning og desentraliseringsprosess som førte til en positiv utvikling innenfor den norske museumsvirksomheten, og et resultat av dette var en økning av antall museum i landet. Siden den gang har det kommet en rekke kulturmeldinger, som har hatt som formål å videreutvikle ulike deler av det norske kulturlivet. I stortingsmelding nr. 22 (1999-2000) *Kilder til kunnskap og opplevelse*, også kjent som ABM-meldingen, tar kulturdepartementet for seg videreutvikling og strukturendring innenfor arkiv-, bibliotek- og museumssektoren. På slutten av 90-tallet var det rundt 700 museum i Norge, og museumsvirksomheten bar preg av et mangelfullt samarbeid mellom museene innenfor fylkene. En utfordring for kulturdepartementet var derfor å omorganisere museumsvirksomheten, slik at museene ble sterkere økonomisk og administrativt.⁷⁴ Stortingsmeldingen er også kjent som museumsreformen, da en sentral strukturendring var konsolidering av en rekke museum. Løsningen på strukturingsproblemet gikk ut på å slå sammen ulike museum innad i regionene.⁷⁵ Det ble vedtatt at det skulle bevilges 202 millioner kroner til planleggingen av konsolideringsprosessen, som skulle skje over en femårsperiode.⁷⁶

I stortingsmelding nr. 48 (2002-2003) *Kulturpolitikk fram mot 2014* følger kultur- og kirke departementet opp ABM-meldingen som kom i 1999, og tar for seg videreutviklingen av sektorene. Innenfor museumspolitikken var den største utfordringen å skape en robust museumsvirksomhet i et løst organisert nettverk av museum, og målet var derfor å redusere antall museum i landet fra 700-800 museum til omtrent 100.⁷⁷ Ifølge stortingsmelding nr. 48 er det snakk om to ulike typer konsolidering. Den første modellen baserer seg på en videreutvikling av et museum som allerede er veletablert. Institusjonen vil samarbeide med de konsoliderte enhetene i regionen, men vil fungere som en selvstendig institusjon administrativt. Hvis fylkeskommunen og museet ønsker å benytte seg av den første modellen, vil ansvaret for finanseringen av de mindre museene ligge hos det regionale eller det lokale. Den andre modellen baserer seg på en sammenslåing av et eller flere museum innad i en region, som innebærer at den konsoliderte institusjonen skal ha en felles drift, økonomi og administrasjon. Mens finansieringsansvaret for de minste museene blir gitt til det regionale

---

⁷⁴ Meld. St. 22 (1999-2000), s. 8

⁷⁵ Meld. St. 22 (1999-2000), s. 164

⁷⁶ Meld. St. 48 (2002-2003), s. 179

⁷⁷ Meld. St. 48 (2002-2003), s. 8

eller lokale i den første modellen, vil det i den andre modellen dreie seg om en finansiering ved hjelp av statlige tilskudd.⁷⁸

4.2 Regional museumsreform

Som en videreføring av den nasjonale museumspolitikken ble det laget en museumsplan for Sogn og Fjordane som skulle gjennomføres i perioden 2006-2010. Målet med planen var å styrke den faglige kvaliteten ved museene innad i fylket, ved å satse på samarbeid mellom og videreutvikling av museene.⁷⁹ Ifølge museumsplanen var museumslandskapet i fylket allerede ryddig og oversiktlig, som følge av at det var få museum som fikk statlig støtte. Allerede før museumsreformen var museumslandskapet i Sogn og Fjordane så godt som lik den strukturen som andre fylker ville få etter å ha gjennomført en konsolideringsprosess.⁸⁰ Hovedmålet til museumsplanen for 2006-2010 var derfor å videreutvikle den eksisterende ordningen så godt det lot seg gjøre.

For å styrke den faglige kvaliteten ved museene konkluderte ABM-meldingen med at det burde være minimum 8-10 stillinger per enhet. I Sogn og Fjordane var det kun De Heibergske Samlinger – Sogn Folkemuseum som oppfylte kravet. Den enheten som helt klart var under minimumsgrensen var Norsk Reiselivsmuseum i Balestrand, som kun hadde én fast ansatt ved museet.⁸¹ I 2004 søkte museet om et statlig investeringstilskudd, men søknaden ble avslått. Statens senter for arkiv, bibliotek og museum mente at for å sikre en videre utvikling av Norsk Reiselivsmuseum var det nødvendig for museet å konsolideres med en større enhet, De Heibergske Samlinger – Sogn Folkemuseum.⁸² Norsk Reiselivsmuseum hadde et mål om å gjøre museet til et nasjonalt museum, og tanken var å fortsette som en selvstendig institusjon.⁸³ I 2006 fikk derimot museet beskjed av kultur- og kirke departementet at museet ville miste all offentlig støtte hvis ikke det ble konsolidert med en større enhet innen 01.01.07.⁸⁴

Kulturavdelingen i Sogn og Fjordane fikk ansvaret for konsolideringsprosessen, etter at styret for De Heibergske Samlinger – Sogn Folkemuseum vedtok konsolidering mellom DHS og

---

⁷⁸ Meld. St. 48 (2002-2003), s. 180

⁷⁹ Museumsplan for Sogn og Fjordane 2006-2010: 3

⁸⁰ Museumsplan for Sogn og Fjordane 2006-2010: 9

⁸¹ Museumsplan for Sogn og Fjordane 2006-2010: 10

⁸² Ekstraordinært årsmøte 18.12.06: 1

⁸³ Museumsplan for Sogn og Fjordane 2006-2010: 10

⁸⁴ von der Lippe 2007: 23

NR på et styremøte 27.03.06.⁸⁵ Konsolideringsavtalen mellom DHS og NR ble signert 01.12.06, og ordningen skulle gjelde fra 01.01.07. Det var viktig for styret for Norsk Reiselivsmuseum at museet skulle forbli i Balestrand, og at det skulle videreutvikles der. Det ble vedtatt en full konsolidering mellom museene, hvor Norsk Reiselivsmuseum ble omgjort til en avdeling ved De Heibergske Samlinger – Sogn Folkemuseum.⁸⁶ DHS overtok all virksomhet ved Norsk Reiselivsmuseum, men avdelingen skulle forbli i Balestrand.

4.3 Avviklingen av Historielaget for Sogn

I forbindelse med konsolideringsavtalen mellom De Heibergske Samlinger – Sogn Folkemuseum og Norsk Reiselivsmuseum ble det vedtatt at museet måtte endre organisasjonsform. Det ble bestemt i en ABM-melding til kulturdepartementet i 2006 at alle foreningsvide museer måtte endre eierform for å kreve statlige tilskudd.⁸⁷ 18. desember 2006 ble det holdt ekstraordinært styremøte i Historielaget for Sogn. Her ble det vedtatt at Historielaget for Sogn skulle avvikles i forbindelse med konsolideringen mellom DHS-SF og NR, og omgjøres til stiftelsen De Heibergske Samlinger – Sogn Folkemuseum. På samme møte ble det vedtatt at det skulle opprettes et nytt Historielag for Sogn, som skulle fungere som et vennelag for museet.⁸⁸ Til tross for at det ble valgt inn styremedlemmer i det nye laget, lyktes ikke forsøket på å danne et vennelag for museet. Som følge av manglende interesse for det nye vennelaget, ble det bestemt at laget skulle legges ned.⁸⁹

Avviklingen av Historielaget for Sogn førte i realiteten ikke til store endringer innenfor driften og virksomheten ved museet. Laget hadde i grunn bare fungert som en formell eier av museet, men annet enn det hadde det ikke hatt en funksjon som organisasjon på mange tiår.⁹⁰ Tidligere hadde organisasjonen hatt ansvaret for å velge to representanter fra laget som skulle sitte i styret for museet, men i 2000 ble det vedtatt at laget kun skulle ha én representant i styret.⁹¹ Organisasjonen mistet gradvis sin innflytelse i styret. Samtidig hadde interessen for Historielaget for Sogn kjølnet, og avviklingen av laget møtte lite motstand.⁹²

---

⁸⁵ Ekstraordinært årsmøte 18.12.06: 1

⁸⁶ von der Lippe 2007: 24

⁸⁷ Ekstraordinært årsmøte 18.12.06: 2

⁸⁸ Ekstraordinært årsmøte 18.12.06: 3

⁸⁹ Aage Engesæter

⁹⁰ Ekstraordinært årsmøte 18.12.06: 2

⁹¹ Saksforelegg til styret 29.05.00

⁹² Aage Engesæter

5.0 Konklusjon

Målet med denne oppgaven har vært å beskrive utviklingen av Historielaget for Sogn, og se på hvilke faktorer som bidro til at laget ble avvirket i 2007. For å svare på problemstillingen valgte jeg å ta for meg tre ulike perioder, som alle representerer radikale endringer i utviklingen av foreningen. Formelt ble laget avvirket i forbindelse med konsolideringen mellom De Heibergske Samlinger og Norsk Reiselivsmuseum, men funnene jeg har gjort viser at laget gradvis mistet sin funksjon som organisasjon gjennom hele perioden. Allerede i etableringsfasen ser man at Historielaget for Sogn ikke fungerte som et tradisjonelt historielag, men som støttest spiller for Heiberg i hans museumsarbeid. Da Heiberg gikk bort, forsøkte laget å tilpasse seg til en drift uten museumsgrunnleggeren, uten å lykkes.

Det som ser ut til å ha forårsaket de største endringene i utviklingen av Historielaget for Sogn, og det som til slutt førte til at laget ble avvirket, var den statlige kulturpolitikken som ble ført i perioden. Som følge av den nye tilskuddsordningen som kom på 1970-tallet, ble det et krav at fylkeskommunen og distriktskommunene skulle være representert i styret ved museet. Her ser man at laget mistet en del av eierrollen, og derfor en del av sin funksjon som organisasjon. Det som til slutt førte til at laget formelt ble avvirket var kravet om at foreningseide museer måtte endre organisasjonsform for å kreve offentlig støtte. Avviklingen møtte lite motstand, som på mange måter viser at interessen for laget hadde avtatt. Et forsøk på å opprette et vennelag mislyktes, noe som viste at den form for privat drift ikke lenger hadde livets rett.

Allerede før museumsreformen var museumslandskapet i Sogn og Fjordane lik den strukturen som andre fylker ville få etter å ha gjennomført en konsolideringsprosess. Målet med reformen var å skape et mer oversiktlig og robust museumslandskap i landet. Staten kom med en rekke krav som måtte oppfylles, ellers ville flere museum miste retten til offentlig støtte. For videre forskning kunne det vært interessant å se på hvordan museumsreformen fungerte på landsbasis, og hvilke konsekvenser den fikk for de minste museene.

6.0 Litteraturliste

6.1 Sekundærkilder

- Avdem, A. J., Engesæter, A., & Vold, L. A. (2009). *Levd Liv*. Leikanger: Skald AS.
- Engesæter, A. (2009). De Heibergske Samlinger – Sogn Folkemuseum 1909 -2009. Eit streif gjennom 100 års museumssoge. *Årbok for Sogn, 2009*(55), 8-27.
- Engesæter, A. (2012). Eit folkemuseum sine røter. Gert Falch Heiberg og De Heibergske Samlinger – Sogn Folkemuseum. *Årbok for Sogn, 2012*(58), 48-71.
- Engesæter, A. (2009). G F Heiberg. *Norsk Biografisk Leksikon*. Hentet fra: [https://nbl.snl.no/G F Heiberg](https://nbl.snl.no/G_F_Heiberg)
- Hegard, T. (1984). *Romantikk og fortidsvern*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Jensen, I., Østby, J. B., Gynnild, S., Pedersen, T. W., Munksgaard, J. H., Jacobsen, G., & Bie-Larsen, B. (2012). *Samhandling og arbeidsdeling ved dokumentasjon og innsamling i kulturhistoriske museer*. Utgitt av Kulturrådet. Hentet fra: <http://www.kulturradet.no/documents/10157/8a6bcd97-af6b-48b1-bc93-0ab4a4ac0639>
- von der Lippe, I. (2007). Norsk Reiselivsmuseum. *Årbok for Sogn, 2007*(53), 8-24.
- NOU 2013:4. (2013). *Kulturutredningen 2014*. Oslo: Kulturdepartementet. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2013-4/id715404/>
- Sandnes, J. (1994). *Handbok i lokalhistorie*. (4.utg.) Oslo: Universitetsforlaget.

6.2 Primærkilder

- Meld. St. 93 (1971-1972). *Om museumssaken*. Oslo: Kirke- og undervisningsdepartementet. Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1971-72&paid=3&wid=e&psid=DIVL1607&pgid=e_0995&s=True
- Meld. St. 8 (1973-1974). *Om organisering og finansiering av kulturarbeid*. Oslo: Kirke- og undervisningsdepartementet. Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1973-74&paid=3&wid=b&psid=DIVL41>
- Meld. St. 22 (1999-2000). *Kjelder til kunnskap og oppleving*. Oslo: Kulturdepartementet. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-22-1999-2000-/id192730/sec1>

Meld. St. 48 (2002-2003). *Kulturpolitikk fram mot 2014*. Oslo: Kultur- og kirkedepartementet. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-48-2002-2003-/id432632/sec1>

Museumsplan for Sogn og Fjordane 2006-2010. Høringsutkast pr. 13.06.05. Hentet fra: [http://www2.sfj.no/sff/k2pub.nsf/viewAttachments/C1256B3B0048DA1DC1257021004B5050/\\$FILE/05013694.pdf](http://www2.sfj.no/sff/k2pub.nsf/viewAttachments/C1256B3B0048DA1DC1257021004B5050/$FILE/05013694.pdf)

6.2.1 Saksdokumenter fra Historielaget for Sogn

Historielaget for Sogn. (1910). *Årbok for Sogn, 1910*(1). Årsmelding og regnskaper.

Historielaget for Sogn. (1912). *Årbok for Sogn, 1912*(2). Årsmelding og regnskaper.

Historielaget for Sogn. (1915). *Årbok for Sogn, 1915*(3). Årsmelding og regnskaper.

Historielaget for Sogn. (1920). *Årbok for Sogn, 1920*(4). Årsmelding og regnskaper.

Sakspapirer til ekstraordinært årsmøte i Historielaget for Sogn, 18.12.06.

Saksforelegg til styret for De Heibergske Samlinger – Sogn Folkemuseum, 29.05.00.

Styremøteprotokollen(1909-1989) til Historielaget for Sogn.

6.2.2 Fotografi

Bilde 1: Ukjent fotograf. De Heibergske Samlinger – Sogn Folkemuseum.

Bilde 2: Ukjent fotograf. De Heibergske Samlinger – Sogn Folkemuseum.

6.2.3 Muntlige kilder

Samtale med Aage Engesæter. Kaupanger, vår 2017.